

FIGYELMEZŐ

AZ EGYETEMES LITERATURA' KÖRÉBEN.

Kiadó szerkesztők

SCHEDER, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ BAJZA.

— NEGYEDIK ÉV —

Pesten.

Augustus' 18. 1840.

33. szám.

Tartalom. Hazai literatura. Császár Ferencz' váltójogi munkái (*Fogarasi János.*) — Pulszky Ferencz, a' dunaszabályozásról és keleti kérdéstről. Vége (*Vajda.*) — Szükséges magyarázatok Nyáry Pál' Nyilatkozására (*Bajza.*) — M. t. társaság. — Literatúrai mozgalmak. — Literatúrai órástétel Császár.)

HAZAI LITERATURA.

Váltójog.

- 1) *A váltóóvások.* Irtá Kolgyári Császár Ferencz. Budán, a' m. kir. egyetem' betűvel. 1840. Kis nyolczadrét. 148 (és 20) lap. Ára 1 ft 30 kr. e. p.
- 2) *Váltójogi műszótár.* (Ugyanattól.) Budán, a' m. kir. egyetem' betűvel. 1849. 8r. 40 lap. Ára 24 kr. e. p.

Felszólíttatván a' szerkesztőség által e' két jeles munka' ismertetésére, azt annál örömes-tebb elvállalám, minthogy ezek legelső-k lát-tak napvilágot, tevéleges váltójogunkat a' fel-vett czélhoz képest némelly pontokban magya-rázók, világosítók, 's a' mi fő dolog, olly fér-fitől eredtek, kinek, mint a' gyakorlati váltó-jogban is jártasnak, méltán auctoritása lehet, kivált hazánkban, hol ezen mező, általában szólván, még mind ekkorig terra incognita.

Innen maga a' szerző is, mint méltányos és tudományos férfi, bizonyosan nem veendi rosz neven, ha azon helyeket, mellyekben ve-le kezét nem foghatok, pontosan kijelelem, de mindenütt okokkal (mint illő, sőt szükséges) támogatom. E' két kised munka, kivált az e-

lőbb nevezett, különben is csaknem a' legfon-tosb kérdéseket, mellyek váltójogunkban lehet-nek, hozván szőnyegre, minden oldalról fel-világosítást joggal megkívánhat közönségünk attól, ki hasonló munka' ismertetését vállalja magára. Váltójogunk még sokkal újabb, hogy sem akár mellyikünk annak tökéletes értésével 's felvilágosíthatásával dicsekedhetnék. Évek fognak eltelni, 's váltójogtani munkák egy-mást érni, míg az elvek, mellyekből váltótör-vénykönyvünk magyarázandó, teljesen kifejt-ve, felfogva 's elfogadva lehetendek.

Az elsőbbik munka „*A váltóóvások*“ról monographia, ajánlva van nm. Ürményi Fe-rencz úr ő exjának egy szép ajánló levéllel. Kö-veti néhány szó „a' közönséghez“, mellyben a' szerző magáról szerényen megvallja, hogy „tö-retlen ösvényen helylyel közzel“ hibázha-tott is.

A' munka' elején némi előismereteket kö-zül a' kereskedésről, 's a' váltójog' jelen állá-sáról (igen érdekesen), a' váltói óvás nem puszt-a szóbeliségeről, a' váltói személyekről 's viszkereset' eszméjéről (1. §. — 6. §.). Ez után következnek a' váltói óvás' fogalma (7, 8. §.),

czélja (9, 10. §.), szükségessége (11. §.), az ovásnak általános (12. §.), különös (13. §.—17. §.) és még némely egyes esetei (18. §.—38. §.). Továbbá, kinek kell az ovástételt, 's ki által, ki ellen, min alapulva, hol, mikor és mint szorgalmazni (és illetőleg) tétetni? (39. §.—47. §.). A' váltójegyző stb. ovattevés körüli kötelességei (48, 49. §.), ovatlevél tartalma (50. §.—52. §.). Befejezik a' munkát az ovatlevél elküldése- 's közléséről (53. §.—57. §.), legutoljára pedig a' váltójogoknak ovás-mulasztás miatti elenyészteről (58. §.) szóló értekezések.

Toldalékul jönek váltói ovások' példái, és egy magyarozó szótár (a' váltójogi műszótárnak egyik, t. i. magyar-idegen részével azozegy).

Az első munkának fő szelleme váltótörvényünk' illető részeinek magyarozása- 's felvilágosításában jelenkezik. Nagy részben szerencsésen eltalálnak mondhatom, 's ezért erről hővebben nem szölok, hanem az olvasónak méltó figyelmébe ajánlom. Közelebbi czéлом azon helyeknek, a' mellyek, mint már érintém, saját véleményemmel nem férnek össze, 's mellyekre a' figyelmeztetést szerzünk, bár vele hasonló jártasságot nem követelhetek is, a' közönséghez szavában önmaga ohajtja, az apróságokat mellözve, kiemelése és rövid megvitatása.

A' 4ik §. elején ez mondatik:

„Mint hogy a' váltók két oldalú terhes szerződésnek, önkényt következik, hogy minden váltóban legalább két külön személynek kell megjelenni“. — De az egyoldalú szerződésben is legalább két külön személynek kell megjelenni. Szerződést maga magával senki nem tehet, hanem arra legalább két személy kívántatik. Az egy- 's kétoldalú szerződések közt az a' különbség, hogy amabban csak egyik fél ígér valamit, 's ezt a' másik viszonti ígéret nélkül csak elfogadja (p. o. az ajándékozásban), a' másodikban mind a' két fél teszen viszonti ígéretet, mind a' két fél által viszont elfogadottat; hanem egyébiránt mind ott, mind itt, legalább két személy kívántatik.

Ugyanazon szakban a' 24ik lapon: „De a' b) alatti idegenben (idegen váltóban) már közönségesen három fő személy jelenkezik“. — A' b) alatti váltó, úgy nevezett saját rendeletre szóló idegen váltó. Ebben pedig közönségesen csak két fő személy jelenkezik, a' mit a'

mindjárt megelőzött jegyzékben maga szerző is mondani akarni látszik azzal, „hogy a' váltói lényeges fő személyek' számára nézve Wagner' theoriájától, a' ki idegen váltóban mindig három lényeges fő személyt kívánt meg (139. és következő §§aiban), eltávozik. Azonban saját rendeletre szóló váltóban Wagner is mondja, de másutt, u. m. a' 261. §ban, hogy intézvényes és kibocsátó egy személy, és így itt csak két lényeges fő személy lehet. Tehát a' mondottakban a' szerző sem maga magával nem látszik megegyezni (még 11ik §át is ide számítva), sem Wagnerre helyesen utalni.

A' 13. §ban, d) alatt: „(El nem fogadási ovásnak van helye különösen — d) ha a' neki (t. i. intézvényezettnek) bármí alkalommal (legbiztosban postával) elfogadás végett átküldött váltópéldányt vagy másolatot, a' második vizsztatérő postával a' bemutatónak meg nem küldi“. — Ezen hely, melly az austriai váltójog és jogászok után látszik irottnak (kik az illy bemutatást minősítettnek — qualificirte Praesentation — hívják), magyar váltójogunk szerint illy általánosságban meg nem állhat. Törvényünk erről szót sem szól; sőt e' szerint illy postai küldözéssel viszkereseti jogát a' bemutató könnyen veszélyezhetné. A' váltótörvénykönyv' első része 127. §-a így szól: „Váltótörvénytörvényes helyeken és a' föntebb említett (más) városokban legfelebb 24 óra alatt meg kell az ovást tenni. Ezen határidő mindenkor a' bemutatás napjától, déli 12 órától, számítatik“. De azon különös esetről is rendelkezik törvényünk, ha az intézvényezett nem találatnék, u. m. az első rész 131. §ában: „az ovási oklevélbe jegyeztessék fel, hogy az, ki ellen az ovás tétetett, a' váltóban kitétt vagy tudva levő szokott helyén, a' körülményekhez szükséges nyomozás után, nem találatott“. Tehát részéről azt tartom, bemutatónak jobb leszen tevéleges törvényünkhöz alkalmazkodni, mint idegen törvények után viszkereseti jogát veszélyezni.

A' 14ik §ban c) alatti jegyzékben szerző, úgy látszik, azt mondja, hogy a' törvény első részének 61. 62. 64. 82. 's 146. §§ai intézvényezett ellen az el nem fogadási ovást névbeccsülés' esetében fölöslegessé teszik; ámbár az 1ső rész' 74. §. rendelete ezen ovást nyilván megkívánja. 'S bár alább ezeket összeegyvetetni ügyekezük, de úgy látszik, hogy összefüggésök' helyes okát nem födözheté föl.

Bátorkodom figyelmeztetni a' jeles szerzőt, hogy az intézvénnyezett' névbecsülésének esetében nem annyira a' bemutatónak, mint magának az intézvénnyezettnek van ovásra szükségére, mert váltójogi viszkeresete az első rész 87. §-a értelmében, 's a' 106. §. hasonlóságára, egyes-egyedül az ováson foghat alapulni. Ezen szellemben az idézett törvényszabályok is jobban összeegyeztethetők, de azon törvényszabálynak is, hogy ha intézvénnyezett a' váltót az intézőre csak névbecsülésből akarná elfogadni, ovástételre van szükség, alapja világosan 's egyszerűen érthető.

A' 14ik §ban följegyzett különös esetekhez (t. i. az el nem fogadás miatt teendő ovásihoz) számlálendő volna véleményemmel az is, midőn az elfogadásra meghatalmazott áll elő, de meghatalmazását igazolni nem tudja vagy nem akarja (az első rész 59. §-a értelmében), mert itt is „az elfogadás nem úgy teljesítettik, miként azt a' törvény értelmében bemutatónak intézvénnyezettől megkívánni joga van“.

A' 15. §ban **) alatti jegyzék elején ez áll: „Igaz hogy törvényben az általános szabály legjobb, 's így az első rész 60. §a az elfogadásra nézve elégséges; de minthogy a' 112ik §. olly világosan rendelkezik a' váltóbeli pénznemben teendő fizetésről, tanácsos lett volna e' felől az elfogadásról szóló fejezetben is szót tenni“. — Véleményem szerint épen azért, mivel a' 60. §beli szabály általános, nem vala szükséges a' különös eseteket, annál kevésbbé egyet közölök, oda sorozni. A' 112. §ra pedig, mely a' pénznemet, ha világosan ki nem iratott, conventiós pénzben kívánja értetni, amazon kívül is okvetetlenül szükség van, azért, hogy tudja magát a' bíró is mihez tartani, mert egyéb kötelezvényekben, ha világosan ki nem tételik a' pénznem, közönséges törvényszékeink papírpénzt ítélnék, sőt az austriai váltószékek, a' régi austriai statusokat illetőleg, még a' váltókban is. (Finanzpat. 1811. február. 2. §§. 3, 8—10. és 1816. június 1sőjétől. §. 3).

A' 17. §. d) után **) alatti jegyzékben ez áll: „Midőn csak rész fizetés ajánlatik, váltójogunk különbséget tesz ugyan az intézvénnyezett 's névbecsülők között; de határozottan még sem mondja ki, köteles-e vagy nem bemutató a' részes fizetést elfogadni?“ — A' váltójog' rendelete a' 116. §ban ez: „A' váltó-

beli summának felén alól ajánlott részfizetést fölvenni, a' bemutató az intézvénnyezettől sem tartozik“. — Én világosnak látom, hogy felét vagy felén felül (a' többire nézve jogát ovás által fenntartván) az intézvénnyezettől magától fölvenni tartozik. — Innen a' §' további rendelete „a' névbecsülöktől pedig megkívánhatja, hogy az egész summát fizessék le“, fölösleges, mint szerzőnk ugyanott állítja, teljességgel nem lesz.

Fogarasi János.

(Folytatása következik).

Dunaszabályozás.

Türedékes észrevételek a' dunaszabályozás 's keleti kérdés iránt. Irta Pulszky Ferencz.

(Vége).

De térjünk vissza szerzőnkhez, ki folytatja: „Sztintolly tanulságos a' pillantat Angolhonra, hol más nemü vízi munkák ötlenek szemünkbe. A' közlekedések' könnyítése itt is kezdetben a' folyók medrének mélyebbitése által eszközöltetett, de kevés sikerrel, mert, Mac Culloch szerint: A' viz hatalmas észrevétlenül megváltoztatta gyakran a' folyó medrét, a' gátak és sarkantyúk nem voltak elég tartósak a' hullámoknak ellenállani, zátonyokká váltak a' beiszapolások, nyárban a' vizállás alacsonyabb volt a' hajók' vitelére stb stb. Ezen akadályok a' gondolatot ébresztették, a' folyóhajózással nagy részben fölthagyni, ellenben párvonalban csatornákat építeni, mellyekben a' viz, mesterséges eszközök és zugóok által mindig egyenlő, hajózható magasságban tartassék“. Szerzőnk annak okát: „miért nem sikerült Angliában azon rendszer, mellynek fényes következeit Olaszországban és Hollandban látjuk“, ezen szavakban adja: „talán nem fogunk csalatkozni, ha ezt a' nagy elsősülött-ségi kiváltságos birtokrendszerben keressük, 's az Angolhonban divatos haszonbérletekben, mellyek a' birtokot tökéletesen nem biztosítják“. Franciaországban a' központositási szellem nehéz bilincseket ver a' vízi utakra. Szerzőnk így szól: „Mielőtt az ut vagy csatorna építettnek, a' tervek 's előleges költség-számítások a' belügy' ministeréhez beadatnak, ki ezeket a' departement' prefetjével, 's a' hidak és utak' bureaujával közli, 's ha végre a' megyei hatóságok véleményeiket beadták 's a' vállalat megengedtetik, csak királyi biztos föl-vigyázata alatt építhetnek“.

A' második fejezetben szerzőnk a' vízi utak' anyagi és erkölcsi hasznait terjeszti elő, velösen, pontosan. Ezen utöbbira nézve megjegyzi, hogy Skóciát Angliával nem a' fegyver olvasztá össze, hanem a' közlekedési könnyűség, hogy a' Vendéet nem hadseregek szelidíték meg, hanem az országutak; 's azon következtetést huzza honunkra, hogy mi is tág hazánkban egységre, összeolvadó egységre csak úgy vergödhetünk, ha a' közlekedést a' lehető legföbbs mértékben könnyítjük, ha örökös érintkezés által összeszelidülünk.

A' harmadik fejezetben a' Dunát veszi szemügy alá szerzőnk, mint bel és külkereskedésünk' legnevezetesebb utját, melly egy nagy vízi utra, a' *fekete tengerre* nyílik; 's ezen tenger' fontosságát a' legjobban összeszedett okoskodással terjeszti elő, jósolva neki, hogy mint a' hellenek' idejében és a' középkorban a' törökök' hecsapása előtt legnagyobb fontosságú volt, úgy a' legújabb idöben ismét vissza kezdi nyerni jelentességét, 's utul szolgáló Ázsia 's Europa, India 's Europa között. „Milly szép jelenetét mutatják, így szól szerzőnk Steinbüchel után, a' holdogító iparnak e' tekintetben a' fekete tenger' partjai az első görög idökben! Milly nagy a' díszépitvényekkel ékes, kényelmes, erősített városok' száma, mellyek virágzó körben körüle emelkedtek! Hogy csak a' föbbeket említsük, itt fekszik a' nyugoti parton Anchialus, Mesembria, Odesus, Dionysiopolis, Callatia, Istrus, Tomi, stb. mind kitünö gazdag kereskedö városok; éjszakban Olbia, Chersonnesus, Panticapaeum, Phanagoria, Cepi, mind első rangú fokhelyek; a' mai Cserkeszföldön: Dioscurias; dél felé: Heraclea, Tripolis, Amastris, Sinope, Amisus, Cerasus, Trapezus stb.“ — A' középkorban (így folytatja Steinbüchel és szerző) „Olaszország örül a' fekete tenger arany gyümölcseinek, különösen pedig Genua, a' ligustí tenger' kis köztársasága, a' középkor legmerészebb hajósinak hazája. A' fekete tenger' minden partjai vagyónát képezik 's telepeivel ellepvék; itt emelkedik Kaffa (Feodosia), Tana (Azow), Soldaja (Sudak), Sorgathi (Eskikerum), Cembalo (Symbolon, Balaklava), Cerco, Samastro, Cimino, Fronda, Altalocco, Sis 's több effélék, 's az utas még most is csodálkozva akad mindenütt genuai tornyokra 's erősségekre“.

A' negyedik fejezetben a' fekete tenger'

jelen állapotja rajzoltatik, mellyen ma „a' nagy éjszaki birodalom uralkodik,“ partjain városok, erősségek emelkednek, mint: Sudsuk-Kale, Redute-Kale, Feodosia, Kertsch, Sebastopol, Taganrog 's a' legvirágzóbb Odessa. Megmutattatik hogy déli Oroszország majd azon kivitelczikkével bővelkedik mint honunk, tehát vele illö lenne versenyezni; — hasonlítás tétetik e' tenger' urai között Konstantinápoly' buktakor és ma, mikor Istanbul szinte bukófélben van. Akkor görög és török és Genua voltak a' szín' elején, ma orosz, török és angol, ezen utolsó még a' velenceiek szerepét is bírva, kik akkor az indiai kereskedés' urai voltak.

Az ötödik fejezetben céljához siet a' szerző 's honunkat vizsgálja a' Duna tekintetében. Így szól: „A' Duna már most is különös érdeket adott az austriai birodalomnak a' keleti kérdés' megfejtésében, hol ezen császárság Angol- és Oroszország mellett mint harmadik hatalom lép föl“. Szerzőnk jól mondja, hogy Austria Oroszországnak versenytársa, mert ugyanazon czikkeket viszi ki 's hozza be, de az angolokkal megegyező érdekü, mert az angol épen azon czikkekre szorul, mellyeket mi el akarunk adni (len, kender, üveg, porcellán, buza, gyapju, marha), és épen azokat árulja, mellyek nélkül szükölködünk (muszlin, posztó, vas és általában minden gyári mü). Igen természetes tehát hogy Angliával a' fekete tengeren át a' legvirágzóbb kereskedés integet bennünket. „Még kedvezöbb az austriai birodalom' állása a' keleti nemzetek' irányában, mellyeknél hitele a' legszilárdabb alapon nyugszik“ mondja szerzők; 's én ebben is megegyezem vele; ámbár természetnyeinke a' kelet nem igen szorult, kéz- és gyarmüvünk pedig kevés van, mellyet neki kölcsönben adhatunk, ellenben, mi nélkül mi igen szükölködünk, gyarmüvekkel ő sem igen tud szülgálni, azon értelemben t. i. mint ma az Európában vétetik, hol China, Keletindia szövetei mind inkább pótolatnak itteniekkel. De mindig adhatunk mi a' keletieknek el, ha bort, marhát, gyapjút, posztót nem is, pénzt, gabonát 's némi készitményeket kevés gyaráinkból; tölök pedig igen sokat vehetünk, a' jutalmas vevés pedig olly nyereség mint az eladás. Áll tehát, hogy mi, mint természetö nemzet, leginkább a' gyártó 's kézmüves nemzeteknek vagyunk kiegészítői, 's az ezekeli viszonyokra tekin-

tetet kell fordítanunk, de a' keleti nemzetekkel szinte igen haszonhozó viszonyokba bocsátkozhatunk.

Szerzőnk továbbá általános tekintetet vet a' Duna folyamára, 's igen igazán megjegyzi: „Bár milly nevezetességü legyen is a' fekete tenger' kereskedése, bár milly természetes a' Duna általi összeköttetés, mégis csak akkor remélhetjük kereskedésünk sikerét, ha más hatalom azt előttünk elzárhatni nem fogja, szóval: hazánk' kül politicájának első 's fő feladata, befolyást nyerni az aldunai tartományok felett. Ez azon politica, melly az árpádi nagyobb királyoké, melly az anjoui Károlyé 's nagy Lajosé, melly Hunyadi Jánosé volt, melly mindig hazánk' fényét 's hatalmát növeszté, mellynek elhagyása Mátyás király' uralkodásának legfőbb hibája“.

Ezután szerzőnk a' nemzeti érdekek' vizsgálatába bocsátkozik a' Duna tekintetében, és végre megjegyzi, hogy a' tovább közlekedő magyarokra Moldvában, Oláhországban, Bukovinában 's Bessarabiában rokon keblek várakoznak, velünk egy eredetűek, egy nyelvűek. Itt Pater Gegő Elek' „A' moldvai magyar telepekről“ szóló füzetének kivonatát adja, melly részint örvendetes, részint szomorító. Mert míg egy oldalról örülünk, hogy nyelvünk a' két hon' határán túl is beszéltetik, hogy a' moldvai magyarok munkások, rendszeretők, magokat jól bírók, addig más oldalról nem lehet eléggé nem sajnálnunk, hogy legelhangyoltabb állapotban vannak nyelvökre 's iskoláikra nézve, hogy összeköttetésük az anyatörzssükkel egészen félbe van szakasztva, hogy míg némelly törzsökök honunkban és a' birodalomban annyira szövetkeznek egy köz nyelv' életbe hozásán, mi meg hagyjuk szakadni a' nyelvkapcsot, melly az oláh fajta között a' fekete tengerig vezet bennünket.

Az utolsó rövid fejezetben a' kelet polgárosságáról szól szerzőnk, mellyet Europa' mostani föladatának nevez. 'S valóban szebb föladata kornak és világrésznek nem igen volt ennél. Ázsiát megszerezni a' civilisatiónak, mennyei törekvés. A' polgárisodott Ázsia mennyi kincsekkel szaporíthatja ismereteinket, de kincstárainkat is, mennyit adhat nekünk, és vehet tőlünk! Ezt kereskedési viszonyok' kapcsolása által biztosabban eszközölhetni, mint hadak' útján. Austriának szép szerep juttat e' pályán, de szép nekünk magyaroknak is.

Az eszmék' korában élünk, a' népek mind elredeznek, különösen pedig az éjszaki 's déli szlávok. Nekünk szinte eszmét kell keblünkben táplálnunk, mond a' szerző „hacsak kereskedésünk' jövő életerétől, a' Dunától és tenger-től megfosztatni nem akarunk: azt, hogy nagy Lajos' öröksége visszaszálland nemzetünkre, 's Magyarország még egyszer azzá lesz, mivé ezen király 's Corvin Mátyás emelték: Europa középpontjában a' havasoktól körzött, Dunától átszelt, tengertől kétfelül mosott szép ország... legyen az, mivé a' természet alkotója, Europa' szíve, melly minden jóért 's nagyért dobogni soha meg nem szűnik“.

Igy végzi Pulszky ur. Mi könyvének minél nagyobb keletet, magának pedig hasonló vizsgálatokra kedvet és időt kívánunk. — A' könyv' betűi, papirosa szépek; 's ohajtanók, hogy az illy korszerű könyvek olesók legyenek, hogy e' jó tulajdonságoknál fogva is minél több kézben forogjanak. **Vajda.**

Szükséges magyarázatok

Nyáry Pál' „nyilatkozására“.

Lessing, valahol antiquariusi iratiban, azt mondá egykor, hogy „az emberek maig sem egyeztek volna meg semmiben, ha soha sem vitáztak volna semmi felett“. A' vitázat — bár mit mondjanak a' tespedés' barátai — haladás' eszköze, 's ha rosz volna is, olly nemü rosz, melly magva számíthatlan jóknak. Még akkor is, ha a' vita alatti ügy nem: nyer a' felvilágosodás az észszel folyt vitákban. Ezek ostromlói a' vak hiedelemnek, megrendítői a' balítéletnek, és ezek döntik meg legelőbb az üres autoritást. Az ellenmondás' tüzeiben élesedik a' vizsgálat' szelleme, melly a' hamisat bitorolt székéből igaz által tolja ki. Ne irtózzunk az ész' vitáitól, azok ha nem eléggé finomul 's nem nemesen folynak is, csak okok' fegyvereivel folytattassanak, előbb vagy később a' szellem' legbecsesebb kincsének, az igaznak, fényrehozói. Ne ámítsuk el magunkat és egymást, hogy a' viták ártalmasok, ne higyük azoknak, kik — talán a' vita' ostromaiban kifáradva, legyözve, vagy síkra lépni nem merve — hirdetni szeretik, hogy a' közönség ünja a' vitákat. Legyen csak a' vitának érdekes tárgya, vagy ha nem is, legyen csak az ok-, elmeel, v. elméncz-séggel folytatva, meglássátok, nemcsak a' hozzá értő, nem egyedül a' szak' embere, a' nagy közönség is kapva kap rajtok. Igazságok' nyomozására születünk, 's nem tagadhatjuk meg a' szikrát, melly kebleinkben ég, 's az psychologice nem lehet igaz, hogy az igaznak nyomozását megunjuk. „Ne vitázzunk! ne töltsük az időt illyesmivel!“ ezen beszédek előttem hasonlók ahhoz, mint ha mondanátok: tőrjünk a' hamisat, az ártót; ne vizsgálódjunk, ne mondjuk el kétségeinket, hanem higyük egymás-

nak vakon! És végtére mind ezt miért? Egy kis házi csendert, egy kis magyar kenyelemért.

En azt mondom: vitazzunk, ha van miről, ha okokkal tudunk, és remélhető, hogy vitánkkal az igazság nyer. Nem szükség, hogy vitánk tárgya mindig valami igen fontos legyen. Ha Europa ügyeiről nem vitatkozhatunk, vitatkozunk a burgonya-termesztesről, ez is, mert elméinket fogja elesíteni, hasznosabb leend, mint a' legünnepélyesebb hallgatás. Ki az igaz és nem igaz iránt egykedvű, bar mi kis dologban is, arról nem lehet elhinni, hogy az igazat magáért az igazert szeresse: régi mondat, mely ma is áll. —

A' magyar színház' dolgában sok mendemondákat olvasott, ferdeségeket látott a' közönség, ez a' panasz. De ártottak-e ezek a' színháznak? El akarnák velünk hitetni: én nem hiszem. Soha sem volt még magyar színházról annyi mendemonda és ferdeség irva, mint az én igazgatásom alatt némely magyar hírlapokban, mellyek csekély személyemmel oly sokat szeretnek vesződni, mint ha en valami magyar aqua tofanát találtam volna fel; és mind az az en igazgatásomat egy perczig sem zavarta meneteleiben. Ha pedig voltak esetek, az en igazgatásom után, midőn a' mendemondák ártottak a' színháznak, én nem a' mendemondákban látom az ártalmat, hanem azok' hanyagságában vagy gyávaságában, kik a' mendemondákat, ferdeségeket olyanoknak lenni tudták és nem szoláltak fel ellenök, vagy pedig bal és vétkelhető, vagy czélszerűtlen eszközökhöz nyultak a' mendemondák és ferdeségeknek hittek' elnyomására, 's így az ártalom, ha volt, nem a' vitának, hanem a' vitától vonakodásnak tulajdonítandó.

Vitáznunk kell, valahányszor valótlanságot látunk 's inkább bukjanak vélemények papiroson, mint tettek az életben. Vitáznunk kell a' színház' ügyében, mert itt még sok dolog iránt nincs a' közönség, és nem vagyunk magunk, is felvilágosodva 's inkább közölünk vitázók közül bukják el valamelyikünk véleményeivel együtt, mintsem színházunk, rossz rendszer és fonák vezetek miatt.

E' néhány szót igazlásomul, mielőtt a' Nyáry Pál urali kisse hosszabbacska vitába — mellynek azonban kezdője ő vala — bocsátkoznám. Most a' dologhoz.

I.) A' rossz sáfarkodási vád.

Egyike a' legneveztésebb, sajnálatra legmeltőbb hiúságoknak, midőn valaki bizonyítgatni erőlködik bebizonyíthatatlan, és tagad el nem tagadható dolgokat: csupán azért, hogy ő mondott legyen igazat. Az ilyen azt látszik képzelni, hogy esze egyedül neki van, 's más nem képes beszedei' köden átpillantani 's megkülönböztetni valót hamistól. Illy szánando körülmények közt mutatja magát a' pesti magyar színház' mostani igazgatója a' maga mentegozesével a' Társalkodó' 55. számában, melly cikkely külön nyomathban e' lapokhoz is mellekel-tett. Ha rossz fát tettel tűzre, tagadd mind halál-ig: így a' nem-gondolkodók, a' figyelmetlenek előtt valahogyan kigazolsz a' bajból. Ezen elv szerint van szerkesztve az en „Nyolcz előleges kérdésemre“ adott Nyilatkozás. Kérdéseimből kenytelen volt észre-

venni Nyáry ur, hogy számolásiban, mellyekkel engem, a' választmányal hasonlólag, rosszul gazdálkodottnak akart bebizonyítani, csinyen kapott: mit volt tehát mit tennie: meg kelle fordítani a' köpönyeget 's most tagadja, hogy — engem rosszul gazdálkodónak, pazarlónak állított legyen, 's ötször hatszor is említi, hogy iratában rosszul gazdálkodásról, pazarlásról szó sincs. Igaz — valóban a' meglepésig igaz — hogy iratában sem a' pazarlás, sem a' rosszul gazdálkodás szavakat ellenem nem használta: de használt mást, mi ezeknél sokkal gonoszabb. 'S vajjon annak megmutatására, hogy ő engem rosszul gazdálkodással nem vádolt, elég volna — csak azt bebizonyítani, hogy iratában a' rosszul gazdálkodás, a' pazarlás szavak elő nem fordulnak? Ha én elmondom, miképen éjszakának idején valaki másnak házában az ablak' üvegeit ügyesen kifeszegette, egy hosszú vas horoggal a' szobába benyult, és onnan több ruhadarabot kihuzogatván, azokat hátára szedte 's velök szép csendesen odább állott, nem tolvajssággal fogom-e világosan 's eltagadhatlanul vadolni ezen valakit, mind a' mellett, hogy egész előadásomban a' tolvaj szó sehol elő nem fog kerülni? Hasonló ehhez a' Nyáry ur' vádjá. Ő a' Társalkodó' 36. számában előáll, hirdeti bizonyos fensőségi fontossággal: Sem Bajának, sem 45-nek nincs igaza: mind az, mit ő beszélnék, csak személyesség, spanyol bika-, vagy angol kakas-riadal, az csak a' közönséget mystificálja, pedig ki a' közönség előtt köz ügyben lép fel, attól mindenki követeli, hogy állítása ne fölületes, hanem kimerítő, adatokra épített legyen. 'S ezen szép, de Nyáry ur által legkevésbbe követelt tanítás után, szinte látjuk, mint türekezik neki a' munkának, öszvead, kivon, sokszoroz es oszt, 's vegre számolásai' eredményét ezen szavakban adja elő: „a' különbség tehát hónaponként (t. i. a' Bajza és a' választmány' igazgatásabeli kiadások közt) nem 149 ft 35 kr., mint Bajza ur állítja, hanem 2870 ft 58 kr.; vagy is — hogy jobban megmagyarazzam — sokszorozván ezen öszvegeket 10 hónappal, a' különbség nem 1,495 ft, 50 kr., hanem 28,709 ft és 20 kr., következőleg Bajza 28,709 ft és 20 krral költött többet az igazgató választmányal ugyanannyi idő alatt.

Fogja, akarja es meri-e Nyáry ur eltagadni, hogy ezek saját szavai? Nem gondolnám; ha merne is, nem lehet, mert irva nagyon a' Társalkodó' 36. száma' 143. lapja' első szeletének negy végső soraiban, és kinyomva néhány ezer példányban, olvasva ezerek által. Így levén, kerdem én most, mi czélra van ezen két igazgatás közötti különbség költségek' tekintetében kiszámítva, mi czélra a' 28,709 ft és 20 kr. kisütve? csak ugy pusztan időtöltésből számítá ezt ki Nyáry ur olly szorgalmasan? Vagy talán epen bizony azt akarta megmutatni 45 ellen, hogy én, az igazgató választmányal hasonlólag, ennél takarekosabb gazda voltam? Soha se találgassuk! hiszen megmondotta Nyáry ur, hogy ő a' dolog' valódi állását akarta kitárni^{*)}. Mi által? Az által, hogy kiszámítá, mellyik igazgató alatt költetett el több

*) Állást kitárni!!!

pénz 's mellyik igazgató gazdálkodott takarékosabban! Es micsoda *dolog' valódi állását*, és kiknek *kitárni?* A' pénztár' állását kétség kívül, mert hiszen e' számolás csak arra czélozhatna, és pedig — mint Nyáry ur maga mondja — *a' szertelakó részvényeseknek, kik közül mindenkinek, talán 45-nél és Bajza urnál is, több szőlője van e' vállalatához pénz' dolgában. De kitárja-e az a' dolog' valódi állását a' színházi pénzekre nézve, ha meg olly tisztán megmutattatik is, mellyik igazgató költött többet vagy kevesebbet, 's gondol-e sokat ezen pusztán személyes érdekü kérdés' feszegetésével akármellyik távollakó részvényes? Ugy hiszem, nekik nem az *tárni ki a' dolog' valódi állását*, ki költött el 28,709 ft 20 krral többet vagy kevesebbet, hanem az, ha az egész számadás kezdettől mai napig nyilvánossá tétetnék. A' dolog' valódi állásának kitárására nem vezet Nyáry ur' egyoldalú és esonka számítgatása, sőt e' czélra nem is Nyáry ur' számítgatása kell, hanem a' választmányé, mert a' penztárróli felelőség nem Nyáry urat, hanem a' részvényes választmányt illeti. A' részvényes társaság nem azt fogja kérdeni, midőn majd a' maga pénzeiről tökéletes számot kér, mellyik igazgató költött el többet, hanem mire költött, és ha szükségesen vagy hasznosan-e 's kiadásait bírja-e hitelesíteni? E' czélra pedig ki volt már nyomtatva Földváry Gábor ur' összes és ha nem elegendő is, de sokkal részletesebb számadása. Vagy tán Nyáry ur azt hitte, hogy az ő egyoldalú számítgatásából jobban fognak a' részvényesek okulni a' dolog' valódi állása iránt, mint Földváry Gábor uréből, holott ez teljesebb és bővebb? De kivel fog illyesmit elhitetni Nyáry ur? — 'S végtére mi szüksége volt Nyáry urnak ezen 28,709 ft 20 krt kiszámítani? Azt mondja Nyáry ur, hogy *ha én 45-nek levegőből merített adatain olly mohón kapva calculust nem csinálók 's az igazgató választmányt azzal is, hogy az operának legkisebb jövedelmeket hozott napjaival bizarr ellentétül az első énekesnőnek fizetett summákat hozomfel, compromittálni nem erőlködöm, czáfolata a' 68,559 ft 46 krt illetőleg egyenesen csak 45 ellen lett volna intézve: de azt csakagyan minden józan át fogja látni, hogy a' midőn 29,265 ft 2 kr helyett 68,559 ft 46 kr 's az igazgató választmány' határozatából tett fizetések hozatnak szőnyegre 's azokat egy volt, 's minden alkalommal a' mostani igazgatóságot kisebbitő igazgató veszi újára 's belőlök számításokat, összehasonlításokat bocsát közzé, érdemes a' dolog' valódi állását kitárni.* Ezen előadása Nyáry urnak historie nem igaz: azért elmondom én, miként volt a' dolog. — 45 engem az Orosz-Század' 28. számában megtámadván, a' többek között azzal vádolt, hogy adósságot hagytam a' színházra, hogy rövid igazgatásom alatt 39,584 ft 34 krt költöttem, az igazgató választmány pedig én utánam más fél év alatt csak 68,559 ft 46 krt. Miután hivatalviselésemben támadtatám meg, kénytelen voltam magamat védeni, 's ha ezen kénytelenséget mohóságnak nevezi Nyáry ur, akkor a' mohóság neki valami más tehet, mint mind azoknak, kik magyarul értenek. Én nem mohón kapva 45 adatain csináltam calculust, hanem, kénytelenültevé*

magamat védeni, azt magyarázám meg 45nek, mi neveltség az ő adataiból mutogatni akarni, hogy én rossz gazda valék, miután ugyazeren adatokból csak annyi bizonyodik be, hogy én 10 hónap alatt 1495 ft és 50 krral költöttem többet, mint az ig. választmány. Mi compromissiója van a' választmánynak ezen calculusban, azt más még nagyító üvegen sem lesz képes meglátni, egyedül Nyáry ur volt kénytelen kigondolni, hogy valamiképp igazolja ellenemi felszólalását. — 45-nek pedig azon vádjára, hogy adósságot hagytam a' színházra, azt felelém: Kérdés, vajjon hagytam-e, de ha hagytam volna is, figyelembe kell venni az én igazgatásom' körülményeit, mellyek által ezen adósság könnyen igazolható volna. A' körülmények között előszámálék többet, nevezetesen azt is, hogy 1838dik év' elején felette kis jövedelmek voltak, mert a' színházba kevesen jártak a' nagy tél miatt. Ezen kis jövedelmek' behozatására felhozám, hogy az akkor még *ujdonság és nagy divatban levő Schodelné is csak ritkán csinált nagyobb jövedelmű házakat, mint a' mennyi neki egyszeri föllépésért fizettetett.* 'S hogy ezt ismét ne pusztán állítsam, felhozék öt napi jövedelmet, és elmondám, hogy akkor Schodelné' egyszeri föllépése 400 váltóftba került. Mi compromissiója lehet itt a' választmánynak? Nyáry ur azt feleli, hogy én *bizarr ellentétben hoztam fel az operá legkisebb jövedelmeivel az énekesnőnek fizetett summákat.* Könnyen meg lehetne mutatnom, hogy ebben a' választmány nincs compromittálva, de tegyük fel Nyáry urral, hogy van; ugy fogja-e Nyáry ur ezen compromissiót a' választmányról elháritani, ha kiszámítja, hogy 28,709 ft 20 krral költöttem én el többet mint a' választmány? Mi számadásra méltó erőlködés! Hiszen a' 28,709 ft 20 kr. kiszámítása soha sem fogja megezőfolni, hogy a' nevezett napokon az operának kis jövedelme volt, sem azt, hogy Schodelnének 400 ftba került egy föllépése. Látni ezekből, mint kapkod Ny. ur megmutatni a' megmutathatatlant, eltámadni az el nem tagadhatót. De akármint esüri csavarja a' dolgot, kétségtelenül világos, hogy a' 28,709 ft. 20 kr. kiszámítása minden másra haszontalan és czélszerűtlen mód, annak megmutatását kivéve, hogy én az igazgató választmánynyal hasonlítva rosszul gazdálkodám *).

Ha Nyáry ur igazán nem akart engem vádolni számolgatásaival, akkor szükségképen így kell vala szólnia: Kiszámítván a' 28,709 ft és 20 kr. különbséget a' két igazgatás' kiadásai között, köteles vagyok a' szoros igazság miatt megjegyezni.

* A' minthogy, minden ember ezen czélt is olvasta ki Nyáry urnak a' Társ.' 56. számában álló cikelyéből, még a' Nyáry urral sympathizáló Hírnöknek Szemléje is, és a' nem rég futkározni kezdett Kis Futár. — Amaz t. i. miután nagy fennélen előadá Nyáry ur' számolásait, és elbeszélé, mi óriási dolgokat hányt Nyáry ur szememre, ezt veti utána: *Elvárjuk, miképp hozza ki fejét Bajza e' csapdából?* — A' Kis Futár pedig: *Bajza nyolcz előleges kérdést intéz Nyáry Pálhoz, mellyekben a' sáfarkodása elleni vádakot, nevezetesen, hogy a' színházi penztárból 28,709 ft és 20 krt elpazarlott, elháritani igyekszik.*

hogy ezen öszveg nem rovatathik fel a Bajza igazgatásabeli időszaknak, vagy épen Bajzának terhül, mert ebből 17,500 ft tiszta szerzemény, 13,334 ft 44 kr pedig bizonytalan, még világgosságra nem hozott adósság. Köteles vagyok továbbá megjegyezni, hogy kezdetben, Bajza igazgatása alatt, nagyobbak kelle lenni a kiadásnak, mert a színház akkor még csaknem mindenben szűkölködött; a ruhatári és diszitményi, szerep- és hangjegyrési stb e f. költségeknek nagyobb része ekkor adott ki; továbbá ekkor még nem is voltak minden nap előadások; 1838ban olly nagy tél volt, hogy naponként a jövedelmek igen kicsinyek voltak, hogy ekkor volt az árvíz, mikor 21 napig csak költségek voltak, jövedelem semmi. És végtére nem kell felednünk, hogy költségek nemesak Bajza, hanem Ilkey és Földváry urak utalványaira is történtek. — Ha Nyáry ur így nyiltan és egyenesen beszél vala, ugy most mindenki elhinné a' mit állit, hogy számolgatásaival nem engem akar rossz gazdálkodásról vádolni, hanem más czéljai vannak: de Nyáry ur mind ezt nem tevé, hanem illyesmi helyett a' vádló summát összeállitá és felmutatá, minden magyarázat nélkül, hogy beszéljen az és bizonyítsa, mennyivel voltam én rosszabb gazda a' választmánynál. Valamint tehát eltagadhatlanul igaz, hogy Nyáry ur a' sokszor emlegetett öszveget a' Társalkodó' 36. számában kiszámolá, és a' két igazgatás' költségeit szemközt állította, ugy az is tagadhatlanul igaz, és az ellenkezőt senkivel sem fogja Ny. ur elhítenni, ha még olly sokszor ismétli is, mint most, tagadását, hogy engem akart legyen rossz gazdálkodással vádolni.

Kivilágosodván e' szerint a' vádoltatás, lássuk mi mesterségesen és mi fortélylyal csináltatott ki az engem vádló summa.

Bajza.

(Vége következik).

Magyar tudós társaság.

— Verebi Végh János úr, Fejervármegye' tiszti fő jegyzője, az academiának egy, több száz darabból álló, válogatott kagylo- 's más természeti ritkaságok' gyűjteményével kedveskedett. Pesten, augusztus' 10. 1840.

D. Schedel F. titoknok.

Literaturai mozgalmak.

— Budán, a' m. kir. egyetem' műhelyében elkészült: *Tudománytár*, közre boesátja a' magyar tudós társaság. Juliusi füzet. Tartalma: 1) A' történeten aesthetikai tekintetben, Briedl Fideltől. 2) Föld- és országtani vázlatok Szilágyról, Kövály Lászlótól. 3) D. Mager és a' francia literatura, Szentaghy Gusztávtól. 4) Okleveles toldalek Luczenbacher Jánostól. Literaturai rész: 1) Tudomány- és történeti emlékek Angliában, lady Morgan ut. 2) Criticai szemle literaturatörténeti és utleirási munkák felett. 3) Hivatalos czikkelyek a' m. t. társaságról.

— Weber, Wigand és Belnay Pozsonyban egy új, *megjobbított* kiadását jelentik legújabb törvényczikkelyeinknek, két nyelven, nagy Srétben. A' budai egyetemi műhely ugyan azokat, a' Törvénytárhoz (Corpus Juris) folytatásul, félretben, 2 fton cp.

P. Albach Szaniszló ismeretes imádságos könyvét *Sujánszky Antal*, *Szent hangzatok* című alatt újra leforditá az eredeti hatodik kiadás szerint, 's az diszes nyomtatással, hat finom aczelmet-szettel, novemberi vásárra, Müller József' könyves boltjában meg fog jelenni.

— Potlólóg az 1838ki könyvészethez, jelentjük a' következő munkát: *Magyar Homiliák*, avagy a' vasárnapokra rendelt evangyeliomi szakaszokat betű szerint magyarázó és különös környüllásokra alkalmazható beszédek, melyeket élő nyelven elmondott 1818—21. és közhaszonra kibocsátott, 1838. *Thezavrich Gábor*, N.V. a. P. m. k. NVáradon, Tichy János' könyvnyomt. intézetében. Sr. I. darab XVI és 213 l., II. darab 233 l. III. d. 228 l. IV. d. 208 l.

— Nagy-Váradon, Tichy Aiajos' bet. megjelent (évszám nélkül; az előszó alatt: cal. januar. 1839): *Postremae praedlectiones ex Algebra Adami Kraicsovics*. Phil. D. in acad. MV. math. prof. Sr. V és 78. lap. (Bresztyenszky Adalbert tihanyi apát és m. acad. Itag' munkája' veg szakaszának (de seriebus) bővebb és leczkealaku kidolgozása; hozzá járul egy tabella logarithmorum numerorum naturalium ab 1 usque 1170.)

Pesten, Heckenast Gusztáv' könyves boltjában megjelentek: *Nicolaus Jósika's saemntliche Werke*. IX—XII. Band: *Die Böhmen in Ungarn*. Historisches Gemaelde aus d. Zeitalter Matthias I. Aus d. Ungrischen übers. von *Hermann Klein*. Vier Baende, Sr. velinen, füz. 5 ft 20 kr.

Brassóban, Gött János' bet. megjelent: 1) *Nachlese auf d. Felde d. ung. u. siebenbürgischen Geschichte* stb. második, egyszersmind utolsó füzete is (az elsőnek ismertetését l. Figy. 25. szám) 61—151 l. a' minap említett 1452ki magyar irat' hasonmásával. Az érdekes könyvnek nem örülni nem lehet, de azt még sem hallgathatni el, hogy *tíz év* egy kisdud könyvvel és *két pengő ft* kisé sok, kivált illy penzeten országban, mint a' mienk. — 2) *Rede zur Gedächtnissfeier des Jos. Litsken*, Wohlthaeters d. ungrisch- evang. Kirche zu Kronstadt, gehalten den 10. Sonntag nach Trin. 1839. in d. ungrisch- ev. Kirche von *Georg Schwarz* ev. Stadtprediger zu Kronstadt. N8r. 14 l. velinen, füzve 12 kr cp. (Az ugyan akkor magyar nyelven tartott beszéd nem jelenhetett meg.)

Literaturai ovástétel.

— Figyelmeztetem a' nagy érdemü közönséget, hogy „*A váltóövások*“ című munkámat eredeti németben néhány hét múlva kiadom; annál fogva illően kerek mindenkit, hogy annak németre fordításával és kiadásával, *mint tulajdoni jogaimat sértő tettel*, hagyna fel.

Császár Ferencz.

Nyomatik Budán a' magyar kir. egyetem' betűivel.